

РОЗДІЛ 10 ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-8/58>

РОЗСУД СУБ'ЄКТІВ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

THE DISCRETION OF LAW ENFORCEMENT ENTITIES AS A FORM OF IMPLEMENTING STATE FUNCTIONS

Ванджурак Р.В., докт. філос. з права (Ph.D), адвокат,
докторант

Національна академія внутрішніх справ

Актуальність цього дослідження полягає у тому, що розсуд суб'єктів правозастосування є чи не найбільш суперечливою формою здійснення правозастосовної діяльності в сучасному процесуальному праві, позаяк дискусії навкруги нього точаться давно й не втихають понині. Тим не менше, розсуд крізь призму реалізації функцій держави, досі не був предметом ґрунтовного наукового дослідження. Слідуючи ідеї заповнити цю прогалину в науковому доробку, автором було поставлено за мету – дослідити розсуд суб'єктів правозастосування в ракурсі функціональної діяльності держави. На основі герменевтичного методу було продемонстровано історичну «вписаність» розсуду в соціокультурний контекст його формування та існування в державі тої чи іншої історичної доби. За допомогою діалектичного методу й соціодинамічного підходу здійснена спроба виявити ті внутрішні та зовнішні суперечності, спрямованістю на вирішення яких зумовлюються кількісні та якісні зміни у цій системі, проаналізувавши розсуд, як органічний компонент певного соціокультурного середовища, з еволюційною динамікою якого тісно пов'язані трансформації цього феномена правозастосовної діяльності. Методом дедуктивно-логічного аналізу вдалося прийти до висновку, що діяльність держави в спосіб її функціональної потенції має змогу впливати на розсуд суб'єктів правозастосування, тоді як останній допомагає формувати напрямки діяльності держави й часто виступає в формі системи стримування й протидії зловживанню владними повноваженнями. Окремо з отриманими висновками в статті висунута доволі смілива гіпотеза, що вплив на розсуд суб'єктів правозастосування може здійснюватися також у спосіб формування в суспільстві певної громадської думки чи ретрансляції потрібних пропагандистських наративів. Дослідження має неабияку практичну значущість, бо дасть змогу, як тим хто застосовує дискреційні повноваження, так і тим на кого вони направлені, краще усвідомити це поняття, зрозуміти його суть та історичні передумови. Порушені в дослідженні питання мають спровокувати поштовх для нових досліджень такої форми правозастосовної діяльності як розсуд в контексті діяльності держави. Ця публікація може бути цінною, як для дослідників функцій держави та розсуду, так і для практикуючих суб'єктів правозастосування та пересічним громадянам, які цікавляться питаннями розсуду при ухваленні дискреційних рішень представниками органів владних повноважень.

Ключові слова: розсуд, функції держави, суб'єкти правозастосування, дискреційні повноваження.

The relevance of this study lies in the fact that the discretion of law enforcement entities is perhaps the most controversial form of law enforcement activity in modern procedural law, since discussions around it have been going on for a long time and have not subsided to this day. Nevertheless, discretion through the prism of the implementation of state functions has not yet been the subject of thorough scientific research. Following the idea of filling this gap in scientific work, the author set the goal of investigating the discretion of law enforcement entities from the perspective of the functional activity of the state. Based on the hermeneutic method, the historical «inclusion» of discretion in the socio-cultural context of its formation and existence in the state of a particular historical era was demonstrated. Using the dialectical method and sociodynamic approach, an attempt has been made to identify those internal and external contradictions, the resolution of which is determined by quantitative and qualitative changes in this system, having analyzed discretion as an organic component of a certain socio-cultural environment, with the evolutionary dynamics of which the transformations of this phenomenon of law enforcement activity are closely related. Using the method of deductive-logical analysis, it was possible to come to the conclusion that the activities of the state, through its functional potential, have the ability to influence the discretion of law enforcement entities, while the latter helps shape the direction of the state's activities and often acts in the form of a system of checks and balances against the abuse of power. Separately from the conclusions obtained, the article puts forward a rather bold hypothesis that the influence on the discretion of law enforcement entities can also be exercised by forming a certain public opinion in society or relaying the necessary propaganda narratives. The study is of considerable practical significance, as it will allow both those who exercise discretionary powers and those to whom they are directed to better understand this concept, its essence and historical background. The issues raised in the study should provoke an impetus for new research into such a form of law enforcement activity as discretion in the context of state activity. This publication may be valuable both for researchers of the functions of the state and discretion, as well as for practicing law enforcement entities and ordinary citizens who are interested in issues of discretion in making discretionary decisions by representatives of government authorities.

Key words: discretion, functions of the state, subjects of law enforcement, discretionary powers.

Постановка проблеми. Проблематика, пов'язана зі змістом, формою, методами й техніками правозастосування була предметом наукових дискусій здавна й не втрачає своєї актуальності наразі. Ряд дослідників переконані, що розсуд є «компенсуючою» формою впровадження права, адже закон не здатний охопити всі випадки регулюючих ним відносин й для індивідуального підходу до кожного з них необхідні дискреційні повноваження, тоді як інші науковці побоюються, що занадто широкий діапазон

дискреційної волі здатен перетворити правозастосування у необмежений суб'єктивізм, процесуальний волюнтаризм, чи навіть свавілля.

Разом з цим, розсуд не може існувати сам по собі та вочевидь, нехай і без чітко окреслених меж (що й викликає найбільше дискусій), існує в рамках визначеного законом поля діяльності й легалізований ним. Тож, розсуд є частиною управлінського механізму держави, що виконує її певну функцію та є однією з форм її діяльності,

яка через відповідні органи регулює суспільні відносини, зокрема забезпечує захист прав та інтересів її громадян. Та окрім прямих функцій існують важелі, які прямо не декларуються й навіть можуть заперечуватися державою, але мають неабияку вагу для формування в суспільстві певного настрою, з яким не може не рахуватися розсуд.

Аналіз досяжної в науковому просторі літератури дає підстави стверджувати, що досліджень на тему розсуду, як однієї з форм реалізації функцій держави, наукова юридична література не містить, як і не виявлено праць про функції держави в фарватері розсудових процедур.

Розуміючи очевидну прогалину в царині теоретичного дослідження проблем держави і права та філософії права, переслідуючи бажання заповнити цю прогалину, автор поставив собі за ціль дослідити окреслені вище питання, визначивши **метою цього дослідження** проблему розсуду суб'єктів правозастосування, як форми реалізації функцій держави й взаємоузгоджуваність цих двох понять між собою в ракурсі державницької діяльності.

Стан дослідження. Як можна переконалися з тексту вище, науковий доробок в царині співіснування розсуду з функціями держави не надто досліджений, якщо не сказати – зовсім не досліджений. В той же час такі юридичні категорії, як функції держави й розсуд суб'єктів правозастосування (дискреційні повноваження), як окремі предмети наукового пізнання, вивчені доволі глибоко.

Так, поряд з Платоном, Аристотелем, Монтеск'є, Локком та іншими знаними мислителями в межах вітчизняного наукового простору функції держави були предметом наукового доробку В. Гулієва, А. Денісова, С. Алексєєва, М. Хмелініна, В. Малахова, М. Байтіна, В. Козакова, В. Корельського, В. Перевалова, С. Гусарєва, В. Кожевнікова, Р. Калюжного, О. Петришина, М. Цвіка та ін.

У свою чергу науковий інтерес до розсуду виявляли такі вчені, як Р. Алексі, Р. Барнет, О. Гюффе, Р. Дворкін, Є. Ерліх, А. Кауфман, Б. Кістяківський, Д. Ллойд, Е. Паттаро, Дж. Рейман, П. Рікер, Р. Циппеліус та ряд вітчизняних вчених, серед яких вирізняються праці М. Костицького, С. Максимова, О. Бандури, О. Гвоздіка, О. Стовби, В. Невідомого, А. Хірсіна, М. Цимбалюка та інших.

Попри значну опрацьованість питань розсуду й функцій держави, кожен з цих предметів дослідження має свої дискусійні питання.

Як зазначає О. Марущак, «проблема визначення функцій держави, їх форми і змісту, а також класифікації наразі все ще є доволі дискусійною, адже у науковій літературі можна знайти декілька десятків визначень функцій держави, причому деякі з них відрізняються настільки радикально, що виникає питання про доцільність приведення поняття функцій держави до єдиного знаменника» [1, с. 10].

Розсуд є ще більш дискусійним, адже в колах науковців та практиків не втихають дискусії щодо доцільності розсуду як інструменту правозастосування взагалі, де одна сторона юридичної думки відстоює переконання у його необхідності, виходячи з неможливості права охопити всі випадки життя й для вирішення тієї чи іншої справи треба застосовувати розсуд, тоді як інша – відстоює думку, що такий інструментарій часто-густо призводить до необмеженого суб'єктивізму й навіть свавілля.

Ведучи мову про функції держави, як основні напрямки діяльності, що характеризують по великому рахунку її призначення, посеред яких, в числі перших є утвердження та захист прав та свобод людини й громадянина, очевидним стає те, що правоохоронна функція держави займає центральне місце в демократичному суспільстві, де права та інтереси громадян захищаються й мають найвищу цінність.

Так, О. Соколенко правоохоронну функцію держави визначає як комплексний, цілісний пріоритетний напрямок державної політики, спрямованої на забезпечення

засад верховенства права та пріоритету прав людини [2, с. 851], тоді як В. Харченко вбачає в правоохоронній функції держави суспільні відносини, які формуються та розвиваються у процесі здійснення державою (переважно в особі її органів) діяльності пов'язаної з забезпеченням прав, свобод, інтересів людини та громадянина [3, с. 276]. В той час О. Безпалова твердить, що правоохоронна функція держави – це самостійний комплексний напрямок діяльності держави [4, с. 58].

Позаяк правоохоронна функція держави здійснюється в формі правотворчої та правозастосовної діяльності, остання з них неможлива без суб'єктів правозастосування, наділених дискреційними повноваженнями, які у свою чергу є неодмінним компонентом правозастосування та чи не єдиним наразі засобом компенсації «регулятивного дефіциту» норм юридичного закону.

Відтак, видається цілком закономірним твердження Гарта, що бувають випадки, які вимагатимуть від суддів «робити», а не просто «знаходити» закон, тобто діяти на власний розсуд [5, с. 724].

В дослідженні У. Фарнсворта щодо «політичних уподобань та правового тлумачення» [6] він наголошує на необхідності переглянути широко поширене переконання, що державна політика держави може бути сприйнята в її законодавстві, а якщо вона не обговорювалася прямо, то в судових рішеннях і в послідовних діях державних органів [7, с. 7].

При цьому, на переконання М. Савчина, є доволі суперечливою думка, що при застосуванні примусу від імені держави, але в інтересах усього суспільства, суди здійснюють легалізацію владної волі держави, використовуючи механізми, установлені самою ж державою, через систему законів. На думку вченого, судові рішення мають слідувати за тим, щоб виконавча влада не перевищувала надані їй повноваження [8, с. 34].

З цього слідує, що ми маємо певну біполярність, коли з одного боку розсуд не може існувати поза рамками державницького апарату й держава не в повній мірі може реалізовуватись без нього, тоді як з іншого він є системою стримування й протидії можливим випадкам перевищення владних повноважень.

Попри розмаїтість таких варіацій можливих способів взаємодії функцій держави та розсуду, їх взаємозв'язок та співіснування не знайшло свого висвітлення в роботах рівня монографічних досліджень. Але допоки ця форма правозастосовної діяльності буде одночасно реалізацією функцій держави й стримуючим фактором їх застосування, розсуд завжди буде центром дискусій між науковцями та практиками.

Матеріали та методи. Вивчення таких об'єктів наукового пізнання, як функції держави та розсуд, вочевидь має здійснюватися у різноманітних предметних площинках із застосуванням різних методологій.

В цьому ж дослідженні автор здійснив спробу об'єднати ці два напрямки наукових пошуків й спробувати віднайти спільні риси, які притаманні дослідженням функцій держави та розсуду. Тож при визначенні предмету, мети та основних завдань дослідження вирішено в першу чергу проаналізувати стан та нагальні проблеми організації й функціонування вітчизняної правової системи.

У ході історичного ракурсу формування розсуду при здійсненні цього дослідження було використано герменевтичний метод, згідно з фундаментальним принципом якого тлумачення будь-яких уявлень має бути «вписаним» у соціокультурний контекст їхнього формування та функціонування.

В цьому дослідженні також застосовано діалектичний метод й соціодинамічний підхід, де перший передбачає виявлення тих внутрішніх та зовнішніх (по відношенню до державних органів) суперечностей, спрямованість на вирішення яких зумовлюються кількісні та якісні зміни

у цій системі, тоді як другий полягає в аналізі розсуду як органічного компонента певного соціокультурного середовища, з еволюційною динамікою якого тісно пов'язані трансформації цього феномена.

Для обґрунтування результатів і формулювання висновків проведеного дослідження було використано метод дедуктивно-логічного аналізу, за допомогою якого вдалося встановити, що діяльність держави в спосіб її функціональної потенції має змогу впливати на формування розсуду суб'єктів правозастосування, тоді як останній допомагає формувати напрямки діяльності держави й часто виступає в формі системи стримування від зловживання владними повноваженнями.

При цьому автор не обмежувався строгими рамками методологічних прийомів й сповідував у першу чергу об'єктивність, як невід'ємний компонент будь-якого дослідження, намагаючись передусім належним чином обґрунтувати свої доводи.

Позаяк дискреційними повноваженнями наділена значна кількість посадових осіб з владними повноваженнями, то в цьому дослідженні під розсудом слід розуміти дискреційні повноваження суб'єктів правозастосування з числа правоохоронних органів та судових органів.

Результати та обговорення. Розсуд в правозастосуванні з найдавніших часів супроводжує всю історію судочинства й еволюціонує в такт з трансформаціями суспільно-політичних реалій в ту чи іншу добу історичного розвитку суспільства.

Здійснюючи екскурс в минуле не важко прослідкувати певну закономірність. Приміром, на відміну від судочинства східних деспотій стародавньої доби, розсуд спрямовувався здебільшого на покарання й покору правителю, тоді як у розсудових міркуваннях західних суддів, прослідковується потяг до співмірності кари по відношенню до спричиненої шкоди, віднайдень шляхів поновлення справедливості, можливостей виправлення та виховання правопорушника тощо.

В епоху середньовіччя головними регулятивними цінностями були етико-християнські заповіді Закону Божого, тож у площині ж суддівського розсуду базовим орієнтиром стала відповідність дій підсудного догматам Священного Писання та інтересам церкви, де у ході дискреційних дебатів судовим чиновникам належало визначити правові питання, пов'язані з проблемою, знайти закон, що стосується цих питань, і показати, як абстрактні положення закону застосовуються до конкретної ситуації [9, с. 26].

Поступова втрата домінуючого впливу церкви на суспільно-політичне життя в епоху Відродження та Нового часу спонукали до відновлення інтересу до філософсько-правових ідей Античності, а особливо – до вчень давньогрецьких мислителів про природні основи права [10, с. 171]. В цей період спостерігаються радикальні зміни й у процесуальній парадигмі, зокрема в питаннях доведеності вини й поступовому відході від застосування тортур. Мотивом цьому слугувало переконання, що у разі доведеності складу злочину тортури стають зайвими, адже при доведеності вини достатніми доказами жодної необхідності в тортурі не має, тоді як у випадку недоведеності вини особа вважається невинуватою, а відтак закон забороняє завдавати тілесних страждань невинному [10, с. 171].

Згадані класико-гуманістичні ідеї набули подальшого розвитку у правових доктринах сучасності, заклавши концептуальний фундамент для універсалізації та юридичного закріплення основоположних прав і свобод людини [11, с. 45]. Відповідним чином, з середини ХХ ст. права і свободи людини посідають місце базових орієнтирів у ході дискреційних міркувань та легітимації процесуальних рішень.

Однією з характерних відзнак сучасного демократичного суспільства є його перманентне прагнення до функціональної відкритості, що з одного боку створює умови,

коли суспільство має важелі впливу на урядові рішення, тоді як з іншої сторони – такі рішення часто-густо керуються суспільною думкою, догодити якій здатен розсуд не чекаючи внесення змін в законодавство. Тобто, розсуд першим реагує на виклики суспільного запиту й врешті може стати підставою для таких змін.

Для прикладу можна навести Закон України № 187-IX від 04 жовтня 2019 року¹, яким доповнено ч. 1 ст. 349 КПК України, відповідно до якої, після виконання дій, передбачених ст. 348 КПК України, головуючий надає стороні обвинувачення та стороні захисту право проголосити вступні промови. Хоч задовго до того юридичною спільною висловлювались переконання, що для забезпечення рівності сторін перед судом до початку дослідження доказів, після оголошення обвинувального акта прокурором, доцільно б було й захисту надати можливість висловити свою думку щодо пред'явленого обвинувачення й навести свої доводи на протигагу доводам прокурора [12, с. 65]. Суд часто таку можливість надавав, вочевидь керуючись своїми дискреційними повноваженнями, позаяк на нормативному рівні така можливість законом не передбачалась, допоки така новація не стала підставою для законодавчих змін [13, с. 72].

З огляду на відзначені обставини, можна переконливо стверджувати, що розсуд є неодмінним компонентом правозастосування впродовж усієї його історії, оскільки він є чи не єдиним засобом компенсації «регулятивного дефіциту» норм юридичного закону. Попри закладену в ньому ідею певного волонтаризму, щоправда необмеженого, розсуд завжди був своєрідним інструментом при здійсненні державою своїх функцій, адже, для прикладу суддя у своїй практиці керується не лише законом, але й суспільними цінностями, опосередкованими через його власні світоглядні цінності, зокрема такі як безпека держави й суспільного ладу тощо [14, с. 23].

Втім, нікуди не подіти той факт, що попри здатність розсуду ставати в опозицію владі, маємо погодитися зі слушною думкою відомого юриста і філософа Г. Кельзена, який зазначав, що за трактуванням функції держави допускається ототожнення головних напрямків діяльності держави із самою її діяльністю [15, с. 180].

Так, для повноцінного виконання завдань держави створюються відповідні державні органи, які є складовими механізми держави, як системи всіх державних організацій, діяльність яких спрямована на здійснення та реалізацію функцій держави. Частина цих організацій наділена владними повноваженнями (у тому числі дискреційними), за допомогою яких здійснюється реалізація завдань і функцій держави.

Оскільки система функцій держави доволі розгалужена й одна і та сама функція може підпадати під різні критерії та класифікації, в наукових колах побутує переконання, що функції держави слід кваліфікувати за формами діяльності, які засновані на принципі поділу державної влади, тобто законодавчої, виконавчої та судової [16, с. 67]. Тому функції держави можна поділити на законодавчі (правотворчі), управлінські (виконавчі) та правоохоронні (в тому числі й судові).

На переконання Ю. Коломоєць правоохоронна функція держави є провідною у системі внутрішніх функцій держави і передбачає гарантований захист прав і свобод громадян через встановлення ефективного правового порядку, забезпечення законності, захист суверенітету, територіальної цілісності, національної безпеки і державного кордону [17, с. 102–104]. Зазвичай прийнято вважати, що правоохоронна функція держави здійснюється у формі правотворчої та правозастосовної діяльності [18, с. 105].

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства. Закон України від 04.10.2019 № 187-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-20#Text>

Видається очевидним, що розсуд суб'єктів правозастосування є формою здійснення правозастосовної діяльності в рамках правоохоронної функції держави. Втім, розсуд, як форма реалізації правозастосовної діяльності держави не обмежується лише нею, а взаємодіє й з іншими формами її здійснення.

Так, формуючи правову базу, яка регулює діяльність суб'єктів правозастосування, законодавчими змінами держава може визначити, для прикладу, нові правила оцінки доказів, що безумовно вплине й на розсудові процедури. Або ж контроль та нагляд, якими держава створюючи певні контролюючі органи може визначати вектор розсудових міркувань [19].

Не варто забувати й про соціальну функцію держави, бо ж певними державними програмами, спрямованими на захист прав людини або боротьбу з корупцією, можуть сформулювати суспільний запит на справедливість, що у свою чергу матиме вплив й на розсуд суб'єктів правозастосування, коли останні усвідомлюватимуть соціальну відповідальність своїх рішень [20, с. 143].

Навіть лише декілька, такі би мовити загальних функцій держави в правоохоронній сфері, прослідковуються переконання, що хоч держава прямо й не претендує на розсуд суб'єктів правозастосування, та поряд з цим, безумовно формує контекст, у якому останні ухвалюють свої дискреційні рішення, впливаючи на їхній розсуд через законодавчі, контролюючі, соціальні та інші механізми.

Тож, з одного боку держава реалізує свої державницькі функції на розсуд суб'єктів правозастосування шляхом законодавчого регулювання, контролю та нагляду, системи оцінювання, професійної підготовки та навчання таких суб'єктів, тоді як з іншої, сам розсуд є інструментом реалізації функцій держави, що виражається в оцінці фактів та обставин, вибору правових норм, тлумаченню права, застосування санкцій, вибору процедур. Тобто, дискреційні повноваження є важливим компонентом реалізації функцій держави, що забезпечує гнучкість та адаптивність в правозастосуванні й до того ж виступає стримуючим від зловживання владними повноваженнями фактором [8, с. 34].

Наглядним прикладом сказаного може виступати те, що контроль і нагляд здатний на прикладі притягнення одних суддів до відповідальності вплинути на розсуд інших при розгляді подібних справ [20, с. 143], тоді як недосконалість того чи іншого нормативно-правового акту, який нечітко регулював певні правовідносини й вимагав від суддів застосовувати дискрецію, може стати приводом для законодавчого врегулювання цього питання [13, с. 72].

Втім, справедливості ради слід зазначити, що у наведеному прикладі чатують певні загрози для реалізації дискреційних повноважень, оскільки надмірна увага до визначеної категорії справ й куди більше – притягнення суддів за ухвалення в цій категорії рішень, може призвести до того, що функціональна здатність держави впливати на розсуд знівелює саму здатність в його застосуванні. Якщо судді бачитимуть, що їхніх колег притягують до відповідальності в окремій категорії справ й здебільшого за рішення, які йдуть в розріз з побутуючою в суспільстві риторикою, це може призвести до того, що судді на рівні розсуду будуть ухвалювати рішення в угоду усталеній практиці органів суддівського контролю.

Одночасно з цим, названі вище функції держави, які так би мовити самі по собі спрямовані на формування певної політики й напрямку здійснюють державницьку діяльність, поряд з ними існують й такі, що прямо не декларуються державою, тоді як остання може мати над ними контроль, а відтак і впроваджувати через них свою політику й врешті впливати на розсуд суб'єктів правозастосування.

Мова йде про такі форми впливу на розсуд суб'єктів правозастосування, як громадська думка й пропаганда. Можна погодитися, що це далеко не функції держави, та як можна буде переконатися нижче, свідомо використовуючи ці інструменти цілком можна реалізовувати через них ту чи іншу державницьку політику. Особливо в наш час, коли суспільство прагне функціональної відкритості влади й такі рішення зазвичай корегуються під побутуючу в ньому думку громадськості [21, с. 84].

Так, правозастосовна система здатна до дій, які можуть мати суттєві розходження навіть з позицією влади й вимогами закону, але при цьому схвалювалися думкою громадськості [21, с. 83].

Певна річ, громадська думка в усі часи була вагомим чинником формування суспільної правосвідомості. Навіть в умовах жорсткої диктатури, коли така думка ігнорувалася при винесенні остаточних судових рішень, вона так чи інакше виявляла свій вплив на висхідну спрямованість їх формування. Сучасний же соціальний простір є незрівнянно складнішим та динамічнішим, а масштабність та різноплановість проблем сьогодення потребує від учасників політичного життя виважених дій, контролю за процесами, що розгортаються в державі й між державами. Звідси, зростає значення маніпулювання громадською думкою – тобто її цілеспрямованого формування та зміни відповідно до напрямів зовнішньої та внутрішньої політики держави. До того ж не слід забувати, що в еру інформаційного суспільства громадська думка стала більш відкритою та наближеною до великої верстви населення, адже інформація, отримана за допомогою мережі Інтернет, значно швидше передається та, відповідно, стала більш сприйнятною [22, с. 313–314].

Вдало впливаючи на формування громадської думки за допомогою засобів медіа (преса, радіо, телебачення, інтернет тощо), можна сформувати саме таку громадську думку, яка відповідала б потребам правлячої еліти, або ж тим, хто володіє цими засобами чи може впливати на їхнє функціонування. Вочевидь, держава декларує свою боротьбу з таким проявом. Та говорити переконано, що держава не має змоги так само формувати певну громадську думку, не приходить.

Не дарма П. Бурдьє вважав, що зондаж громадської думки в сучасному вигляді – це інструмент політичної дії, адже його, можливо, найважливіша функція полягає в навіюванні ілюзії, що існує громадська думка як імператив, тоді як насправді – затвердити переконання про існування одностайної громадської думки, а відтак і легітимувати певну політику [23, с. 27].

В умовах сьогодення ми можемо говорити, що медіа (передусім телебачення та інтернет) здатні структурувати події, ранжувати їх і в такий спосіб визначати думки, мотиви та вчинки індивідів чи соціальних груп [21, с. 83]. Схожої думки дотримувався і Б. Коен, який вважав, що «хоч медіа й не визначають, що думати людям, але вони часто впливають на те, про що думають люди» [24, с. 162]. При цьому, звичайно ж, суб'єкти правозастосування, що наділені правом ухвалювати рішення на підставі дискреційних повноважень, є такими ж учасниками суспільних відносин, як і решта громадян, а тому теж піддаються впливу, зокрема й поширеній в суспільстві думки громадськості.

Безумовно, влада наділена функцією основного гаранта, що забезпечує захист прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина. Визнання, дотримання та захист прав людини і громадянина – це обов'язок держави, який може бути реалізований передусім через діяльність судової влади, адже головне цільове призначення суду – розв'язання конфліктів, спорів, що виникають у суспільстві. Поряд з цим, у здійсненні своїх дискреційних повноважень судова влада стикається з певною дилемою. З одного боку, довіра громадян – це особливе

джерело сили судової влади й одночасно показник її ефективності, бо влада є невіддільною, якщо вона не має підтримки населення, їй не довіряють люди. Тому серед найважливіших завдань, які стоять перед судовою владою в державі, є зміцнення свого авторитету, відновлення довіри громадян та підвищення соціального статусу в суспільстві [25]. З іншого ж боку, намагаючись здобути довіру громадян, судова система загалом і кожен суб'єкт прийняття процесуальних рішень зокрема, реалізуючи цю ідею, скоріш за все намагатимуться врахувати думку громадськості та догодити їй, а відтак, не виключено, – ухвалювати рішення в призмі запиту суспільства, а не на підставі наявних у справі доказів і вимог закону [21, с. 90].

Але громадська думка може виявитися не зовсім ретранслятором реального запиту суспільства, а бути результатом лобіювання певними колами ідей, які за допомогою медіа переслідують особисті інтереси. Для прикладу, у цьому відношенні доволі поширеним засобом є вибіркоче висвітлення в медіа судових справ таким чином, щоб формувати громадську думку проти або на користь обвинуваченого, що може створити упереджене сприйняття справи серед суб'єктів правозастосування та громадськості. Крім цього, онлайн-петиції, соціальні мережі тощо, теж можуть бути використані для «корегування» громадської думки й чинити тиск на суб'єктів правозастосування, не виключено, для спонукання тих не ухвалювати непопулярні рішення.

В той час, держава, як інституція може мати вплив на медіа й навіть заявляє про необхідність існування в державі суспільного мовлення. Відтак, можна говорити, що держава, виходячи з наведеного, незалежно від того відкрито це робиться чи завуальовано, здатна коригувати думку громадськості, а тому, не виключено, чинити в такий спосіб й вплив на розсуд суб'єктів правозастосування.

Окрім цього, аналізуючи специфіку та чинники впливу на здійснення розсуду в сучасних умовах, не можна оминути увагою й такий феномен суспільно-політичного життя, як пропаганда. Остання є доволі складним та динамічним явищем, що постійно змінює свої форми та засоби, а відтак з кожним днем, особливо в еру інформаційного суспільства, відрізнити правду від пропагандистського проекту доволі важко.

В той час, не є таємницею, що пропаганда не завжди має бути ворожою (як прийнято вважати, але може бути й виплекана власними наративами на кшталт «суспільство чекає на реальні вироки» [26] тощо. Це вочевидь змушує суддів вживати всіх заходів для пришвидшення процесу й певно усвідомлює, що суспільство навряд чекає виправдальних вироків. Але спрямованість таких наративів на необхідності обвинувальних вироків перетворює судовий процес в державі, яка декларує у своїй конституції принцип верховенства права, на розправу.

Певна річ, не варто також забувати й про позитивний бік цього явища, адже пропаганда може бути засобом поширення й правдивої інформації, рекламувати здоровий спосіб життя, спорт, культуру та популяризувати наукові здобутки. Вона стає злом і заслуговує осуду лише тоді, коли її автори умисно й свідомо поширюють брехню задля досягнення певних корисливих цілей [27, с. 75].

Суб'єкти правозастосування, які уповноважені на основі свого внутрішнього переконання застосовувати право, є такими ж громадянами й учасниками тих самих суспільних процесів й відповідно, інтегрованість цих посадових осіб в суспільні процеси безумовно знаходить свою вираженість у їхніх рішеннях. Тож є очевидним, що суб'єкти правозастосування, а відтак і їхні рішення, є об'єктами пропагандистських цілей. Тож завжди існує загроза, що такий суб'єкт правозастосування, будучи «інфікованим» тим чи іншим пропагандистським «вірусом», довіряючи розповсюдженій у подібний спосіб інформації й сформувавши на її основі певне внутрішнє переконання, схилитиметься до вирішення справи у «навіюваному» пропагандою напрямку.

Такими чином, держава проводячи свою діяльність через ряд функцій, використовуючи державницький апарат для їх реалізації, має змогу коригувати розсудові міркування суб'єктів правозастосування, впроваджуючи у тому числі через їх дискреційні міркування певну державницьку риторику, тоді як розсуд здатен коригувати зазначену риторику й відігравати роль системи стримування і протидії зловживанню владними повноваженнями та неконституційності того чи іншого нормативного акту, утверджуючи тим самим верховенство права й захисту порушених чи невизначених прав та інтересів.

Висновки. Розсуд суб'єктів правозастосування та функції держави є взаємодоповнюючими одне одного формами здійснення державної діяльності, позаяк розсуд реалізовується в парадигмі функції держави, тоді як останні не можуть бути повною мірою реалізовані без дискреційних повноважень суб'єктів правозастосування.

Маючи змогу впливати на розсудові переконання через зміну законодавства та іншої діяльності держави, з використанням у тому числі й недеklarовані способи впливу, розсуд у свою чергу здатний коригувати державну риторику й відігравати роль системи стримування і протидії зловживанню владними повноваженнями.

Це дослідження не є довершеним, позаяк порушені в його межах питання вочевидь потребують більш детального осмислення та значно ширшого охоплення, але заявлені в його межах міркування й навіть побоювання мають стати приводом для подальших наукових пошуків й спровокувати дискусії навкруги заявленої проблематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марущак О.А. Формування та становлення наукової категорії «функції держави». Форум Права. 2019. № 55 (2). С. 59–69.
2. Соколенко О.Л. Поняття та ознаки правоохоронної функції держави як основи правоохоронної діяльності. Форум права. 2012. № 4. С. 847–852.
3. Харченко В.М. Правоохоронна функція держави як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Вип. 6. Т. 4. С. 271–278.
4. Безпалова О.І. Методологічні засади адміністративно-правового механізму реалізації правоохоронної функції держави. Development and modernization of the legal systems of Eastern Europe: experience of Poland and prospects of Ukraine: Collective monograph. Lublin: Izdevnieciba «Baltija Publishing». 2017. Vol. 2. С. 57–59.
5. Hart, H. (2013). Discretion. Harvard Law Review, 127(2), 652–665.
6. Farnsworth, Ward, "Policy Preferences and Legal Interpretation", Journal of Law and Courts, vol. 1, no. 1, 2013, pp. 126–158.
7. Pandit, Mahi, Critical Analysis of Judicial Discretion in Application of Various Modes of Interpretation in Liberal State (October 11, 2023). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4676810> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4676810>.
8. Савчин, М. В. «Свобода суддівського розсуду у світлі обґрунтованості рішень судів апеляційної та касаційної інстанції.» Слово Національної школи суддів України 1 (2016): 30–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2016_1_5.
9. Шевченко А.Є. Середньовічний церковний суд: становлення та розвиток професійного середовища. DICTUM FACTUM. 2024. №15. С. 23–28. DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2024-1-15-23-28>.
10. Окладна М.Г. Гроцій Гуго. Велика українська юридична енциклопедія. Т. 2. Філософія права. Харків: Право, 2017. С. 170–174.

11. Рудюк В.С. Філософські аспекти процесу гуманізації судочинства. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 20. С. 38–47.
12. Зейкан Я.П., Лисак О.М., Рябець Н.М. *Адвокатська техніка (підготовка до процесу і методики переконання)* : практичний посібник. – Київ : ВД «Дакор», 2017. – 608 с. ISBN 978-617-7020-81-2.
13. Зейкан Я.П., Лисак О.М., Рябець Н.М. *Адвокатська техніка (підготовка до процесу і методики переконання)* : практичний посібник. – 2-ге вид. перероб. Та доп. – Київ : ВД «Дакор», 2020. – 618 с. ISBN 978-617-7020-81-2.
14. Кравчук М.А. Історико-правові аспекти судового розсуду (дискреції). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 33. Т. 1.
15. Kelsen H. *General Theory of Law and State*. N.Y., 1961. 350 с.
16. Доронін, І. М. «Безпекова сутність функцій держави.» *Інформація і право* 1 (32) (2020): 66–79.
17. Коломоєць Ю.М. Реалізація правоохоронної функції держави як пріоритетний напрямок діяльності Президента України: тези доп. круглого столу (м. Харків, 27 жовтня 2017 р.). Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС. С. 102–105.
18. Дудченко О. Ю. Правоохоронна функція як одна з форм реалізації державної влади. *Правова позиція*. – 2019. – № 3 (24). – С. 102–108.
19. Мірошніченко, А. М., Гусак М.Б., Куйбіда Р.О. «Суддівський розсуд, судова помилка та суддівське свавілля: погляд через призму юридичної відповідальності суддів. Київ: Юрінком Інтер. 2020. С. 59.
20. Джураєва, О. О. «Класифікація функцій сучасної держави.» *Актуальні проблеми держави і права* 25 (2005): 140–145.
21. Ванджурак Р. Вплив громадської думки на внутрішнє переконання суб'єктів правозастосування в процесі реалізації дискреційних повноважень. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. №1(27). С. 82–91. doi: 10.33270/01242702.82.
22. Кушакова-Костицька Н. *Філософсько-правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні* : монографія. Київ : Логос, 2019. 346 с.
23. Сокол М. Інтеграція України до Європейського Союзу у контексті розвитку теорії поля П. Бурдьє. *Грані*. 2023. № 26 (4). С. 24–29. doi: 10.15421/172370.
24. Міщенко М. Громадська думка існує, але чи завжди її можна виявити? *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2022. № 3. С. 149–160. doi: 10.15407/sociology2022.03.149.
25. Коментар до Кодексу суддівської етики : рішення Ради суддів України від 4 лютого 2016 р. № 1. URL: [https://rsu.court.gov.ua/userfiles/Komentar%20do%20kodeksy%20syddivska%20etuka\(1\).pdf](https://rsu.court.gov.ua/userfiles/Komentar%20do%20kodeksy%20syddivska%20etuka(1).pdf).
26. Labiak, I. Ukrainians expressed their opinions on how corrupt people should be punished: survey results. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/ukrayinci-vislovilis-yak-treba-karati-korupcioneriv-rezultati-opituvannya-2475688.html>.
27. Ванджурак Р. Пропаганда як форма впливу на розсуд суб'єктів правозастосування під час здійснення ними дискреційних повноважень. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 2 (28). С. 70–79. doi: 10.33270/02242802.70.

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.08.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.09.2025
 Дата публікації: 26.09.2025